

# PARLAMENTER SİSTEM VE TÜRKİYE AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

## PARLIAMENTARY SYSTEM AND EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF TURKEY

İ. Halil ASİLBAY\*

**Özet:** Türk anayasalarının hükümet sistemi konusundaki tercihi 1876 yılından itibaren parlamenter sistemden yana olmuştur. 1961 Anayasası ile birlikte parlamenter sistemin tüm unsurlarıyla kabul edilmesinden sonra, siyasi sistemden kaynaklanan birçok sorunun nedeni olarak hükümet sistemi görülmüş ve bu sorunlara çare olarak yürütmenin güçlendirilmesi önerilmiştir. 1980 yılından itibaren ise hükümet sistemi değişikliği yapılması ve başkanlık sistemine geçilmesi tartışılmaya başlanmıştır.

Günümüzde de bu tartışmalar sürmekte ve genellikle parlamenter sistemin diğer hükümet sistemleri ile karşılaştırıldığı gözlenmektedir. Bu çalışmada böyle bir karşılaştırma yerine parlamenter sistem temel özellikleri ile incelenmiş ve Türkiye açısından parlamenter sisteme yöneltilen iki önemli eleştiriden hükümet istikrarı ve cumhurbaşkanının konumu hakkında değerlendirme yapılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Parlamenter sistem, hükümet istikrarı, cumhurbaşkanı

**Abstract:** Since the year 1876, the Turkish Constitutions preferred to be on the side of parliamentary system with respect to choosing government systems. However, after having accepted all the aspects of parliamentary system, together with the 1961 Constitution, the source of the problems which was political, was perceived to be associated with the government systems. As a consequence of this perception, strengthening the administration system was recommended. Since 1980, alteration to the government system and transition to the presidential system was debated.

Today, these debates are being continued and general comparisons are being made between the parliamentary and the other systems. Instead of undertaking a comparative analysis, this paper aims to investigate the basic features of the parliamentary system. In doing this, evaluation will be made on the stability of government and the status of the president, which are the two essential criticisms made on the system for Turkey.

**Keywords:** Parliamentary system, government stability, president

---

\* Avukat, SGK Malatya İl Müdürlüğü

## Giriş

1961 Anayasası ile birlikte parlamenter sistemin tüm unsurlarıyla kabul edilmesinden sonra Türk siyasi hayatında ortaya çıkan sorunların hükümet sistemine bağlanması yönünde genel bir eğilim oluşmuştur. Daha çok, parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin karşılaştırılmasından elde edilen “soyut” çıkarsamalara dayanan bu eleştirilerin odak noktasını ise hükümet istikrarsızlığı ile yürütmenin güçsüzlüğüne bağlanan siyasi istikrarsızlık oluşturmaktadır.<sup>1</sup> Oysa hükümet istikrarının, siyasi sistem içerisinde tek başına bir değer olarak ne ifade ettiği tartışmaya açık olduğu gibi<sup>2</sup> böyle bir istikrarının sağlanmasının da “sihirli bir değnek” gibi tüm sorunlara çare olması beklenemez.

Öte yandan, 1982 Anayasası’nda yürütmenin güçlendirilmesi düşüncesiyle, parlamenter sistemin sınırları da zorlanarak<sup>3</sup> önemli yetkiler verilen cumhurbaşkanlığı makamı, siyasi istikrarın güvencesi olmak yerine son yıllarda daha çok siyasi sorunlar, çekişmeler ve hatta krizlerle öne çıkmıştır.<sup>4</sup> O halde cumhurbaşkanının konumunu da parlamenter sistem açısından incelenmesi gereken önemli bir sorun boyutu olarak değerlendirmek mümkündür.<sup>5</sup> Bu yüzden çeşitli siyasi veya ideolojik kaygılar (hassasiyetler) bir yana bırakılarak, bilimsel zeminlerde konunun tartışılması gerekmektedir. Aksi halde, böylesine önemli bir konu, birkaç “anayasa hukuku meraklısı” ile siyasetçilerin in-safına terk edilmiş olacaktır.

<sup>1</sup> Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye için Bir Değerlendirme*, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 186.

<sup>2</sup> Nur Uluşahin, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Ankara 1999, s. 77-81.

<sup>3</sup> Erdal Onar, “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?”, Başkanlık Sistemi, Birinci Baskı, TBB Yayınları, No: 77, Ankara 2005, s. 103; Mustafa Erdoğan - Serap Yazıcı, “Türkiye’nin Yeni Anayasasına Doğru”, TESEV Anayasa Komisyonu Raporu, İstanbul 2011, s. 19-20; Bülent Tanör - Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 2001, s. 423.

<sup>4</sup> Nitekim 10. Cumhurbaşkanı’nın, 2000 yılının Ağustos ayından Kasım ayı sonuna kadar 7 adet kanun hükmünde kararname ile 8 adet müşterek kararnameyi imzalamayarak iade etmesi ile başlayan süreç “Cumhurbaşkanı-Hükümet Çatışması” adlı bir monografiye konu olmuştur. Bkz. Kemal Gözler, *Cumhurbaşkanı Hükümet Çatışması (Cumhurbaşkanı Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir mi?)*, Birinci Baskı, Bursa 2000.

<sup>5</sup> Murat Sevinç, “Güncel Gelişmelerin Işığında, 1982 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanlığı”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Yıl 2002, Cilt 57, Sayı 2, s. 109-137.

Şu halde, Türk siyasi hayatında karşılaşılan gerek kronikleşmiş gerekse dönemsel sorunları kolaycı bir yaklaşımla doğrudan hükümet sistemine bağlamak yerine, öncelikle benimsenen hükümet sisteminin temel ilkeleriyle ortaya konulması ve bu sorunların, diğer hükümet sistemlerine göre değil, bu ilkeler açısından değerlendirilmesi daha isabetli bir yaklaşım olacaktır. İşte bu çalışmada da böyle bir yöntem benimsenerek birinci bölümde parlamenter sistemin teorik temelini oluşturan kuvvetler ayrılığı ilkesi ele alınmış; ikinci bölümde parlamenter sistem incelenmiş; üçüncü ve son bölümde ise parlamenter sistemin Türkiye uygulamasında öne çıkan hükümet istikrarsızlığı ve cumhurbaşkanının konumu tartışılmıştır.

## I. Kuvvetler Ayrılığı

Kamu hukukunda devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel hukuki kuvveti (iktidarı) olduğu kabul edilmektedir.<sup>6</sup> Kökleri eski çağlara kadar uzanan bu görüşü ilk kez “*Politika*” adlı eserinde Aristo dile getirmiştir. Aristo’ya göre iyi bir hükümet sistemi için yasama (meşveret), yürütme ve yargının üç ayrı öge olarak anayasalarda yer alması ve aralarındaki ilişkinin iyi biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.<sup>7</sup>

Kuvvetler ayrılığı teorisi ise devletin yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri arasındaki ilişkiyi ele alarak bunların tek elde toplanmayıp farklı organlar tarafından kullanılması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.<sup>8</sup> Bu teoriyi özgürlüklerin bir güvencesi olarak gören İngiliz siyaset bilimcisi John Locke, “*Sivil Siyasal-Yönetim Üzerine İki İnceleme*” adlı eserinde yasama, yürütme ve federatif güç ayrımı yaparak, yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Locke’a göre, yasama kuvvetine sahip olanların aynı zamanda çıkardıkları kanunları yürütme yetkisine de sahip olmaları halinde bu kanunları kendi çıkarlarına göre uygulamaları veya kendilerini kanunların üzerinde görerek hiç uygulamamaları tehlikesi vardır. Bu nedenle her iki

<sup>6</sup> Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Ankara 2000, s. 171; Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Tıpkı Basım 7, Ankara 2005, s. 199; Yavuz Sabuncu, *Anayasaya Giriş*, 14. Baskı, Ankara 2009, s. 31.

<sup>7</sup> Aristoteles, *Politika*, (Çev. Mete Tunçay), 3. Basım, İstanbul 1990, s. 132-133; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 7. Bası, İstanbul 2001, s. 391.

<sup>8</sup> Erdoğan (Demokrasi), s. 199; Teziç, s. 390.

kuvvetin tek elde toplanması baskıcı bir yönetime yol açacağından bu kuvvetlerin ayrılması, özgürlüklerin bir güvencesi olacaktır. Ayrıca yürütmenin sürekli etkin olması gerektiği halde yasamanın varlığına her zaman ihtiyaç duyulmaması da bu ayrımın bir diğer nedeni olarak gösterilmiştir.<sup>9</sup>

Locke'un bu konudaki dikkate değer diğer bir görüşü ise yasamayla, halkın iradesini temsil eden tek meşru otorite olduğu için yürütmeden üstün görmesi ve yargıyı bağımsız bir kuvvet olarak kabul etmemesidir. Görüldüğü gibi, Locke'un görüşleri kuvvetler ayrılığının önemli unsurlarını içerse de özellikle yasamaya yürütme karşısında üstünlük tanınması ve yargıyı bağımsız bir kuvvet olarak görmemesi nedeniyse teoriyi bir bütün olarak kapsamaktan uzaktır.<sup>10</sup>

Kuvvetler ayrılığı teorisi bugünkü anlamıyla ilk kez Fransız düşünür Montesquieu tarafından "*Kanunların Ruhunu*" adlı eserde ortaya konulmuştur. Montesquieu, yasama ve yürütmenin tek elde toplanmasının özgürlükleri güvencesiz bırakarak baskıcı bir yönetime yol açacağını; bu nedenle özgürlüklerin korunması için bu işlevlerin farklı organlar tarafından yerine getirilmesi gerektiğini belirterek kuvvetlerin bu şekilde ayrılmasının birbirlerini dengeleyip sınırlayacağını (frenleyeceğini) ifade etmiştir. Ayrıca Montesquieu, Locke'un aksine yargıyı, yasama ve yürütmeden bağımsız bir kuvvet olarak görmüştür.<sup>11</sup>

Montesquieu'nun özgürlüklerin korunması amacını taşıyan bu teorisi, soyut düşüncelerden çok İngiltere'deki gözlemlerine dayanmakta ve düşünür İngiltere'yi kuvvetler ayrılığının en tipik örneği olarak göstermektedir.<sup>12</sup> Ne var ki İngiltere ne o dönemde ne de daha sonraki

<sup>9</sup> Mehmet Merdan Hekimoğlu, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, 1. Baskı, Ankara 2009, s. 13; Neşet Toku, John Locke ve Siyaset Felsefesi, 1. Baskı, Ankara 2003, s. 119; Teziç, s. 391-392; Erdoğan (Demokrasi), s. 200-201.

<sup>10</sup> Erdoğan (Demokrasi), s. 201; Hekimoğlu, s. 14; Toku, s. 122; Ayrıca, John Locke'un görüşlerinin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Bülent Yücel, "*Parlamentar Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*", *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2008*, s. 7-9.

<sup>11</sup> Montesquieu, *Kanunların Ruhunu Üzerine I*, (Çev. Fehmi Baldaş), 2. Baskı, İstanbul 1998, s. 234-235.

<sup>12</sup> Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çeviri: Korkmaz Alemdar), 2. Basım, Ankara 1989, s. 25; Teziç, s. 393; Aksi görüş için bkz. Mehmet Turhan, *Hükümet Sistemleri*, İkinci Basım, Ankara 1993, s. 8.

bir dönemde düşünürün nitelendirdiği şekilde kuvvetler ayrılığını uygulamamıştır. Bu nedenle kuvvetlerin yumuşak (esnek) ayrılığı veya işbirliği olarak nitelendirilen parlamenter sistemin ilk olarak ortaya çıktığı ve uygulandığı İngiltere'nin, kuvvetler ayrılığının en tipik örneği olarak görülmesi, Montesquieu'nun İngiliz Anayasası'nı yanlış yorumlaması olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.<sup>13</sup>

Belirtmek gerekir ki kuvvetler ayrılığı teorisinin asıl etkisi, hükümet sistemlerinin tasnifinde göze çarpmaktadır.<sup>14</sup> Yargının diğer kuvvetlerden bağımsız olarak ele alındığı bu tasnifte, hükümet sistemleri yasama ile yürütme arasındaki ilişkiye bakılarak belirlenmekte ve söz konusu kuvvetlerin birbirlerinden sert veya yumuşak biçimde ayrılmalarına göre hükümet sistemlerinin iki temel modeli ortaya konulmaktadır. Buna göre, hükümet sistemleri yelpazesinin karşılıklı iki ucunda yer alan başkanlık sistemi, kuvvetlerin sert ve kesin; parlamenter sistem ise yumuşak ve dengeli ayrılığına dayanır.<sup>15</sup>

## II. Parlamenter Sistem

### A. Genel Olarak

İngiltere'de Magna Carta'nın kabulü ile başlayan tarihsel süreç içerisinde ilk olarak 1295 yılında "*Model Parlamento*" olarak adlandırılan Temsilciler Meclisi kurulmuştur. Böylece parlamenter sistemin ilk kurumları oluşmaya başlamış ve 18. yüzyılın ortalarına doğru parlamenter monarşi doğmuştur.<sup>16</sup> Hekimoğlu'nun ifadesiyle 17. yüzyılda "*altın çağını*" yaşayan parlamenter sistem, sadece İngiltere'de değil Belçika, Norveç, Danimarka ve İsveç gibi diğer Kıta Avrupa'sı ülkelerinde de benimsenip uygulanmaya başlamıştır.<sup>17</sup>

Parlamenter sistemin ilk dönemlerinde "*Parlamento Egemenliği*" teorisinin etkisiyle sistemin en güçlü organı olarak parlamento gö-

<sup>13</sup> Friedrich A. Hayek, *Hukuk Yasama ve Özgürlük*, (Çev. Atilla Yayla), Cilt 1, 2. Baskı, Ankara 1996, s. 193; Aksi görüş için bkz. Turhan, s. 8.

<sup>14</sup> Erdoğan, kuvvetler ayrılığı ilkesinin sadece hükümet sistemlerinin tasnifinde dikkate alınmasını teorisinin başına gelen bir talihsizlik olarak yorumlamaktadır. Bkz. Erdoğan (Demokrasi), s. 205.

<sup>15</sup> Erdoğan (Demokrasi), s. 205; Turhan, s. 32; Özbudun, s. 329.

<sup>16</sup> Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, (Çev. Teoman Tunçdoğan), İstanbul 1986, s. 73; Sevinç, s. 112.

<sup>17</sup> Hekimoğlu, s. 110-111.

rülmüşse de zamanla yürütme güçlenerek parlamentonun bu üstünlüğünü sona erdirmiştir. Öyle ki Campbell 1959 yılında yayımlanan bir makalesinde, İngiltere’de parlamentonun iktidar olma özelliğini yitirdiğini; bu yüzden parlamenter hükümet yerine “*kabine hükümeti*” ifadesinin sistemi daha iyi tanımlayacağını ileri sürmüştür.<sup>18</sup>

Belirtmek gerekir ki parlamenter sistem kuvvetler ayrılığı teorisinin bir uygulaması olmayıp aksine tarihsel bir süreçte ortaya çıkmıştır. Niteliği itibariyle yasama ve yürütmenin yumuşak ve dengeli ayrılığına dayanan bir hükümet sistemi olan parlamenter sistemde, yasama ve yürütme birbirinden bağımsız olmadığı için bu iki kuvvetin her zaman birbirini etkilemesi mümkündür; bu nedenle parlamenter sistem tanımlanırken zaman zaman kuvvetlerin işbirliği hatta kuvvetlerin iç içe geçmesi gibi nitelendirmeler tercih edilmiştir.<sup>19</sup>

Parlamenter sistemin İngiltere’deki uygulamasıyla diğer ülkelerde karşılaşmak mümkün olmadığı gibi, diğer ülkelerdeki uygulamaları arasında da önemli farklılıklar vardır. Bu nedenle doktrinde parlamenter sistemin ayırıcı unsurları ve temel özellikleri konusunda bir görüş birliği oluşmamıştır. Ancak, Epstein tarafından yapılan “*Yürütme iktidarının, yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu anayasal demokrasi tipi*” tanımının genel kabul gördüğünü söylemek mümkündür.<sup>20</sup> Bu tanıma esas alan Lijphart, parlamenter sistemin iki ayırıcı unsuru olduğu kabul etmektedir. Bu unsurlardan ilki, yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olması; ikincisiyse yürütmenin başı olan başbakanın yasama organı tarafından seçilmesidir. Ancak Lijphart daha yeni bir çalışmasında, yürütme organının kolektif bir yapıya sahip olmasını da üçüncü bir unsur olarak bunlara eklemiştir.<sup>21</sup> Doktrinde Lijphart’ın bu değerlendirilmesini benimseyen yazarlar olduğu gibi parlamenter sistemin başka

<sup>18</sup> Peter Cam(p)bell, “*Avrupa’da Parlâmenter Hükümetin Bazı Yönleri*”, (Çev. Ergun Özbudun), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 1963, Cilt 20, Sayı 1-4, s. 81.

<sup>19</sup> Teziç, s. 402; Turhan, s. 43.

<sup>20</sup> Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, (Çev. Ergun Özbudun - Ersin Onulduran), Ankara Tarihsiz, s. 44; Nur Uluşahin, *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*, Ankara 2007, s. 26-27; Turhan, s. 43; Gözler (Cumhurbaşkanı), s. 21; Sabuncu, s. 35; Onar, s. 73.

<sup>21</sup> Arend Lijphart, *Demokrasi Motifleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, (Çev. Güneş Ayas - Utku Umut Bulsun), İstanbul 2006, s. 119.

temel özellikleri olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır.<sup>22</sup> Ancak genellikle benimsenen görüşe göre, *yürütmenin iki başlılığı, devlet başkanlığının siyasal açıdan sorumsuzluğu, bakanlar kurulunun sorumluluğu ve yürütmenin yasamayı feshi* parlamenter sistemin dört temel özelliği olarak kabul edilmektedir.<sup>23</sup>

## B. Parlamenter Sistemin Özellikleri

### 1. Yürütmenin İki Başlılığı

Parlamenter sistemde yürütme yetkisi devlet başkanı ve bakanlar kurulu arasında paylaştırıldığından yürütme organının ikili (düalist) bir yapıya sahip olduğu kabul edilir.<sup>24</sup> Ancak parlamenter sistemdeki yürütmenin bütünlüğü ilkesi gereği bu yetki paylaşımı eşit bir paylaşım ol(mayacağından devlet başkanın yetkisi sembolik olup asıl yürütme yetkisi bakanlar kurulundadır.<sup>25</sup> Devlet başkanın sembolik yetkiye sahip olmasının en önemli sonucu ise siyasi ve cezai olarak sorumsuz olmasıdır. Ancak cezai sorumsuzluk sadece monarşilerde mutlak olup cumhuriyetlerde bu sorumsuzluk göreve ilişkin suçlarla sınırlı tutulmuştur. Yürütme görevini fiilen yürüten bakanlar kurulunun ise bu yetkiye paralel olarak hem siyasi hem de cezai sorumluluğu bulunmaktadır.

Devlet başkanlığı görevi, monarşilerde “*kral, monark veya hükümdar*”, cumhuriyetlerde ise “*cumhurbaşkanı*” tarafından yürütülmektedir. Bakanlar kurulu ise, başbakan ve bakanlardan oluşan kolektif bir yapıya sahiptir ve dar anlamda hükümet veya kabine olarak adlandırılmaktadır. Parlamenter sistemin ilk zamanlarında başbakan bakanlarla eşit (eşitler arasında birinci) olarak görülmekteyken zamanla

<sup>22</sup> Bu konuda ayrıntılı bir inceleme ve doktrinden örnekler için bkz. Hekimoğlu, s. 131-140.

<sup>23</sup> Salih Önder, *Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü*, Birinci Bası, Ankara 2007, s. 111; Özbudun, s. 306, 329, 330; Teziç, s. 403.

<sup>24</sup> Bülent Tanör - Necmi Yüzbaşıoğlu, s. 300; Özbudun, s. 306; Uluşahin, parlamenter sistemde yürütme organının iki başlı olmasına ilişkin değerlendirmeleri hatalı bularak yetkisiz ve sembolik bir unsur olan devlet başkanının teknik olarak sistemi iki başlı kılmayacağını ifade etmekte ve yürütmenin “*iki başlı*” değil “*iki kanatlı*” olduğunu kabul etmektedir. Bkz. Nur Uluşahin, “*Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler*”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, No: 1, 2011, s. 32.

<sup>25</sup> Yürütmenin iki kanadından hangisinin yetkili olacağına ilişkin ayrıntılı bir inceleme ve değerlendirme için bkz. Gözler (Cumhurbaşkanı), s. 9-15.

güçlenerek hiyerarşik bir üstünlüğe sahip olmuştur. Bunun bir sonucu olarak bakanlar kurulu başbakan tarafından belirlenmekte ve gerektiğinde devlet başkanından bir bakanının görevden alınması talep edilebilmektedir.<sup>26</sup>

## 2. Devlet Başkanının Siyasi Sorumsuzluğu

Parlamentar sistemde devlet başkanı hangi yolla göreve gelse siyasi sorumluluğu yoktur; bu nedenle parlamento veya başka bir organ tarafından görevine son verilmesi mümkün değildir.<sup>27</sup> Siyasi sorumsuzluğun temelinde devlet başkanının sembolik bir konuma ve yetkiye sahip olması vardır. Gerçekten de kamu hukukundaki yetki ve sorumluluğun paralelliği ilkesine uygun olarak devlet başkanının sorumsuz olması onun yetkisizliği anlamına gelmektedir. Ayrıca devlet başkanına tanınmış bulunan bu siyasi sorumsuzluğun, onu siyasi tartışmaların dışında, siyasi partilere eşit mesafede, tarafsız ve uzlaştırıcı bir hakem konumuna taşıyacağı da kabul edilmektedir.<sup>28</sup>

Devlet başkanının cezai sorumluluğu açısından ise monarşi ve cumhuriyetler arasında önemli bir fark vardır. Buna göre monarşilerde, kralın kişiliğinin kutsal ve dokunulmaz olduğu, hata yapmayacağı kabul edildiğinden, kral tam ve mutlak bir cezai sorumsuzluğa sahiptir. “Kral hata yapmaz, kral kötülük yapmaz.” ilkesine dayanan bu sorumsuzluk sadece görevle ilgili olmayıp kişisel suçları da içermekte ve kralın siyasi, cezai ve hukuki hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.<sup>29</sup> Nitekim parlamenter monarşi olan İngiltere’de bu mutlak sorumsuzluğu ifade edebilmek için şu ilginç örneğe başvurulmaktadır: “Kral bir bakanı öldürürse bundan başbakan sorumludur. Eğer başbakanı öldürürse bundan kimse sorumlu olmaz.”<sup>30</sup>

<sup>26</sup> Tanör – Yüzbaşıoğlu, s. 343-344; Teziç, s. 404; Turhan, s. 51; Özbudun’a göre, hükümet sistemleri açısından 1961 ile 1982 Anayasası arasındaki önemli farklardan birisi, bakanların başbakana karşı sorumlu tutulması ve bunun doğal sonucu olarak başbakana, cumhurbaşkanından bakanların azlini isteme yetkisinin verilmesidir. Böylece 1982 Anayasası, başbakanı “eşitler arasında birinci” olmaktan çıkarmış ve bakanlar kurulunun gerçek lideri yapmıştır. Bkz. Özbudun, s. 335.

<sup>27</sup> Kemal Gözler, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Bursa 2001, s. 80-81; Teziç, s. 405; Turhan, s. 51.

<sup>28</sup> Tanör – Yüzbaşıoğlu, s. 306-307; Turhan, s. 52; Önder, s. 14.

<sup>29</sup> Gözler (Devlet Başkanları), s. 108; Hasan Tunç – Faruk Bilir – Bülent Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara 2009, s. 158; Önder, s. 121.

<sup>30</sup> Özbudun, s. 317.

Parlamente cumhuriyetlerde ise devlet başkanının -kural olarak- cezai sorumluluğu bulunmamaktadır. Ancak bu sorumsuzluk, kişisel suçları kapsamadığı gibi göreve ilişkin olarak da vatana ihanet veya anayasayı ağır ihlal gibi hallerde sorumluluk söz konusu olabilmektedir. Sözgelimi 1982 Anayasası'nın 105. maddesine göre cumhurbaşkanının parlamento tarafından vatan hainliği ile suçlandırılabilmesi mümkündür.

Şu halde parlamente sistemde, yukarıdaki istisna dışında, devlet başkanının göreviyle ilgili işlemlerden ötürü hukuki ve cezai sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle sorumsuz devlet başkanı tarafından yapılan yazılı işlemlerin hukuki ve siyasi sorumluluğunun üstlenilmesi için ilgili bakan ve başbakanın imzasına ihtiyaç duyulmaktadır. "Karşı-imza" (ortak imza/destek imza) olarak adlandırılan bu kuralla yapılan işlemde doğacak sorumluluk ilgili bakan ile başbakana aktarılmış olmaktadır.<sup>31</sup> Ancak devlet başkanının karşı-imzaya ihtiyaç duymadan tek başına yapacağı işlemler de bulunmakla birlikte bir belirsizliğe yol açılmaması için bunların anayasa tarafından açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Nitekim 1982 Anayasası karşı-imza kuralının istisnalarını (*cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemleri*) göstermediğinden bir tartışmaya yol açmıştır.<sup>32</sup> Ancak doktrinde genellikle kabul gören ve Anayasa Mahkemesi tarafından benimsenen görüşe göre, eğer Anayasada bir açıklık yoksa işlemin niteliğine bakılarak yürütme alanındaki faaliyetlere ilişkin olanların karşı-imzaya tabi olması, buna karşın devletin başı sıfatıyla yapılan işlemlerin ise tek başına yapılabilecek işlemlerden sayılması makul bir çözüm gibi gözükmektedir.<sup>33</sup> Nitekim Anayasa Mahkemesi de gerek 1961 gerekse 1982 Anayasası döneminde verdiği kararlarda "yürütmenin başı" ve "devletin başı" kavramlarını esas alarak cumhurbaşkanının yürütmenin başı sıfatıyla yaptığı işlemlerin karşı-imza kuralına tabi olduğunu kabul etmiş; buna

<sup>31</sup> Özbudun, s. 311; Tanör - Yüzbaşıoğlu, s. 306.

<sup>32</sup> Tunç - Bilir - Yavuz, s. 159.

<sup>33</sup> Özbudun, s. 313; Tanör - Yüzbaşıoğlu, s. 310; Turhan, s. 115; Gözler'e göre ise karşı-imza kuralına ancak anayasa istisna getirebilir; eğer böyle bir istisna yoksa karşı-imza kuralı mutlaklıdır. Doktrin veya Anayasa Mahkemesi, anayasaya kural koymaya yetkili organlar değildir; bu nedenle anayasadaki bir kuralın istisnasını belirlemeye yetkileri yoktur. Dolayısıyla yorum yoluyla istisna yaratılmayacağına ve Anayasa'da karşı-imza kuralının istisnalarını sayan bir hüküm de olmadığına göre cumhurbaşkanının istisnasız bütün işlemlerine karşı-imza kuralı uygulanmalıdır. Bkz. Gözler (Devlet Başkanları), s. 259-260.

karşın devletin başı sıfatıyla yaptığı işlemleri ise karşı-imza kuralının istisnalarından saymıştır.<sup>34</sup> Sözgelimi Anayasa'nın 104. maddesindeki yasama ve yargı ile ilgili yetkiler, cumhurbaşkanının devlet başı sıfatıyla tek başına yapabileceği işlemlerdir.

Bu konuda Anayasa Mahkemesi ile doktrin arasında bir paralellik bulunmakla birlikte özellikle cumhurbaşkanının devletin başı sıfatıyla yaptığı "idari ve icrai" nitelik taşıyan kimi yetkiler açısından tereddütler bulunmaktadır. Sözgelimi Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler gibi "idare" içerisinde yer alan ve idari yetkiler kullanan kimi kuruluşlara yapılacak atamaların cumhurbaşkanınca tek başına yapılacak işlemlerden sayılması ve üstelik bu işlemlere karşı yargı yolunun kapatılmasının, parlamenter sistemle bağdaşmadığı ve sakıncalı olduğu yönünde çeşitli eleştiriler bulunmaktadır.<sup>35</sup>

### 3. Bakanlar Kurulunun Sorumluluğu

Başbakanın başkanlığında kolektif bir yapıya sahip olan bakanlar kurulunun siyasi sorumluluğu, parlamenter sistemin belirleyici ve ayırıcı özelliklerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Buna göre bakanların bireysel ve kolektif olarak parlamentoya karşı sorumluluğu söz konusudur. Kolektif sorumluluk, bakanlar kurulunun genel siyasetinin belirlenmesi ve yürütülmesinden doğmakta ve bunun bir sonucu olarak parlamento güvensizlik oyu ile bakanlar kurulunun görevine son verebilmektedir. Ayrıca başbakana güvensizlik oyu verilmesi halinde de (başbakanın bakanlar kurulu içerisindeki konumundan ötürü) aynı sonuç doğmakta ve bakanlar kurulunun görevi sona ermektedir.<sup>36</sup>

Bireysel sorumluluk ise bir bakanın, bakanlığının hizmetlerinden dolayı sorumlu tutularak görevine son verilmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Bireysel sorumluluğun söz konusu olabilmesi için sorumluluğu gerektiren işlemin bakanlar kurulunda görüşülmemiş ve bakanlar kurulunun genel siyasetine ilişkin olmaması gereklidir. Ancak başbakan tarafından, konunun bakanlar kurulunda görüşüldüğü ve

<sup>34</sup> AYM, E. 1979/22, K. 1979/45, KT. 18.12.1979; AYM, E. 1992/37, K. 1993/18, KT. 27.04.1993.

<sup>35</sup> Özbudun, s. 314; Tanör - Yüzbaşıoğlu, s. 311.

<sup>36</sup> Teziç, s. 410-412; İstisnai bir örnek olarak Hırvatistan'da hükümet, yasamayla birlikte devlet başkanına karşı da sorumludur. Bkz. Şeref İba - Rauf Bozkurt, 100 Soruda Türk Parlamento Hukuku, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 2006, s. 4.

genel siyasete ilişkin olduğu; bakana yöneltilcek güvensizliğin bakanlar kuruluna yöneltilmiş sayılacağı açıklanarak bu sorumluluğun kolektif sorumluluğa çevrilmesi mümkündür.<sup>37</sup>

Ayrıca parlamenter sistemde başbakanın parlamento üyesi olması ve parlamento tarafından seçilmesi gerekir. Ancak İngiltere’de, kral veya kraliçe çoğunluk partisinin liderini başbakan olarak atarken Almanya, İrlanda, Japonya, Botswana ve Papua Yeni Gine gibi ülkelerde başbakan parlamento tarafından seçilmektedir.<sup>38</sup>

Bakanların görevlerinden ötürü hukuki ve cezai sorumlulukları olmakla birlikte bunun parlamenter sistem açısından bir önemi ve etkisi bulunmamaktadır.

#### *4. Yürütmenin Yasamayı Fesih Yetkisi*

*Parlamenter sistemin ayırıcı unsurlarından birisi*<sup>39</sup> olarak kabul edilen fesih yetkisi, yasama organının normal görev süresi tamamlanmadan, yürütme organı tarafından görevine son verilmesi anlamına gelmektedir. Bu yetki, devlet başkanı tarafından kullanıldığı gibi, birçok parlamenter sistemde ise başbakan veya bakanlar kurulunun isteğiyle kullanılmaktadır.

Yürütmeye tanınmış olan fesih yetkisi, yasama ve yürütme arasındaki karşılıklı fren ve dengeleme araçlarından birisidir. Dolayısıyla bu yetkiyi, parlamentonun güvensizlik oyu ile bakanlar kurulunun görevine son vermesini dengeleyen bir unsur olarak değerlendirmek mümkündür. Gerçekten de yasama ile yürütme arasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde, parlamentonun ülkenin genel eğilimlerini yansıtmaması halinde veya bir soruna ilişkin olarak seçmenin düşüncesinin alınması ihtiyacı doğduğunda, fesih yetkisi etkili bir yol olabilecektir.<sup>40</sup> Ancak fesih hakkının günümüzde uzlaştırma aracı olmaktan çıkarak bir erken seçim aracı haline geldiği de ileri sürülmektedir.<sup>41</sup>

<sup>37</sup> Özbudun, s. 323-324; Tanör – Yüzbaşıoğlu, s. 346; Lijphart (Yirmibir), s. 44.

<sup>38</sup> Lijphart (Otuz Altı), s. 119; Turhan, s. 51.

<sup>39</sup> Bazı yazarların parlamenter sistemin tali bir özelliği olarak gördüğü fesih yetkisi, Teziç tarafından “yasama ve yürütme arasındaki dengeyi, yürütme bakımından güvence altına alan ve parlamenter rejimin onsuз olmaz bir unsuru” olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Teziç, s. 415.

<sup>40</sup> Tuncer Karamustafaoğlu, *Yasama Meclislerini Fesih Hakkı*, Ankara 1982, s. 89; Teziç, s. 415.

<sup>41</sup> Turhan, s. 49.

### III. Parlamento Sistemin Türkiye Uygulamasına Genel Bir Bakış

#### A. Parlamento Sistemin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Parlamento sistemin ilk kez 1876 Anayasası ile Türk anayasa hukukuna girdiği kabul edilebilirse de bu Anayasa'nın, parlamento sistemin özelliklerini taşıyan hükümlerine karşın, tam bir parlamento sistem kurmayı amaçladığından söz etmek güçtür. Ancak 1909 yılında yapılan değişikliklerden sonra hiç değilse teorik olarak parlamento monarşi için gerekli anayasal çerçevenin olduğu söylenebilir.<sup>42</sup>

Kısa bir dönem yürürlükte kalan 1921 Anayasası ise yasama ve yürütme yetkilerinin yasama organında toplandığı bir "*meclis hükümeti*" sistemi öngörmüştür. Özellikle, bakanları belirleme ve değiştirme yetkisinin meclise verilmesi ile devlet başkanlığı makamının bulunmaması, bu Anayasa'nın meclis hükümeti sistemini benimsediğini gösteren unsurlar olarak değerlendirilebilir. Ancak 1923 yılında yapılan değişikliklerle 1921 Anayasası meclis hükümeti sisteminden uzaklaşarak parlamento sisteme doğru kaymıştır.<sup>43</sup>

1924 Anayasası ise hem meclis hükümeti hem de parlamento sistemin özelliklerini taşıyan "*karma bir sistem*" benimsemiş ve bu sistem kimi yazarlar tarafından "*kuvvetler birliği, görevler ayrılığı*" olarak nitelendirilmiştir.

1961 Anayasası önceki anayasalardan farklı olarak kuvvetler birliği anlayışını tümüyle terk ederek kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanan İngiliz (Westminster) tipi bir parlamento sistemi benimsemiş ve bu tercih doğrultusunda cumhurbaşkanının yetkilerini ve sorumsuzluğunu da parlamento sisteme uygun olarak düzenlemiştir. Özellikle yürütmenin iki başlılığı ve cumhurbaşkanının konumu açısından parlamento sistemle uyumlu olan bu Anayasa, fesih yetkisi açısından aynı özeni göstermemiş; Erdoğan'ın deyimıyla "*çekimser*" davranarak<sup>44</sup> bu yetkinin kullanımını neredeyse gerçekleşmesi imkânsız sayılabilecek koşullara bağlamış ve böylece yetkiyi işlevsizleştirmiştir. Nitekim 1973 seçimlerinden sonra yaşanan hükümet krizlerine rağmen bu yetki işletilememiştir.<sup>45</sup>

<sup>42</sup> Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, 5. Baskı, Ankara 2008, s. 36; Hekimoğlu, s. 174.

<sup>43</sup> Tunç - Bilir - Yavuz, s. 29; Yazıcı, s. 114.

<sup>44</sup> Erdoğan (Siyaset), s. 117.

<sup>45</sup> Yazıcı, s. 121; Turhan, s. 92.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında yapılan ve bir tepki anayasası olan 1982 Anayasası'nın hangi hükümet sistemini benimsediği konusunda ise doktrinde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Özbudun, 1958 Fransız Anayasası ile taşıdığı benzerliklere dikkat çekerek 1982 Anayasası'nı "zayıflatılmış parlamentarizm",<sup>46</sup> Kuzu, yarı başkanlık ile parlamenter sistem arasında "kendine özgü bir sistem",<sup>47</sup> Duran, "aksak başkanlık hükümeti",<sup>48</sup> Çağlar ise "rasyonelleştirilmiş başkanlı parlamenter sistem"<sup>49</sup> olarak nitelendirmiştir. Ancak 2007 yılında Anayasa'da yapılan değişikliklerle cumhurbaşkanını halkın seçmesi esası kabul edildiğinden yukarıdaki görüşler, büyük ölçüde güncelliklerini yitirmişlerdir. Kanımızca bu değişiklik, "biçimsel olarak" sistemi yarı-başkanlığa daha yakınlaştırmış gibi gözükse de esas olarak sistemin parlamenter niteliğinin sürdüğü düşünülmektedir.

## B. Parlamenter Sistemin Türkiye Uygulamasında Öne Çıkan İki Sorun

### 1. Hükümet İstikrarsızlığı

Türkiye'de, parlamenter sisteme yöneltilen eleştirilerin başında hükümet istikrarsızlıklarının yol açtığı siyasal istikrarsızlık gelmektedir. Özellikle çok partili siyasi hayata geçişle birlikte karşılaşılan kısa ömürlü ve başarısız koalisyon hükümeti örnekleri bu eleştirilerin dayanak noktasını oluşturmaktadır.<sup>50</sup> Gerçekten de 1961 Anayasası döneminde hükümet istikrarsızlığı sürekli bir hal almış; 1960-1980 döneminde 21 hükümet kurulmuş ve böylece neredeyse her yıla bir hükümet düşmüştür. Hiç kuşkusuz, bu istikrarsızlığın 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinde önemli bir rolü olmuştur.<sup>51</sup> Ancak istikrarın, hükümet sistemi için tek başına bir değeri olup olmadığı tartışmaya açık olduğu gibi, istikrarlı bir hükümetin aynı zamanda etkin olacağı da yanılığa açık bir kabuldür. Kaldı ki demokratik istikrar açısından, hükümetlerin değişmesi veya yenilenmesinin, halkın tercihlerini yönetime yansıtması açısından olumlu bir etkisi olduğu bile düşünülebilir.<sup>52</sup>

<sup>46</sup> Özbudun, s. 330-338.

<sup>47</sup> Burhan Kuzu, *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*, İstanbul 2011, s. 75, 120.

<sup>48</sup> Lütfü Duran, *Türkiye Yönetiminde Karmaşa*, İstanbul 1988, s. 18.

<sup>49</sup> Bakır Çağlar, *Anayasa Bilimi*, İstanbul 1989, s. 286.

<sup>50</sup> Kuzu, s. 92-96.

<sup>51</sup> Yazıcı, 124; Turhan, s. 58-59.

<sup>52</sup> Uluşahin (Başkanlık), s. 77-78.

Öte yandan hükümet istikrarsızlığını parlamenter sisteme bağlamak isabetli bir değerlendirme olmadığı gibi hükümet istikrarından daha önemli olan ise siyasi istikrardır. Her ne kadar siyasi istikrarın varlığını hükümet istikrarına bağlayan/indirgeyen yaygın bir yanlış<sup>53</sup> söz konusu ise de bu iki kavram birbirinden farklı olup siyasi istikrar, hükümet istikrarını da içine alan ancak ondan daha geniş bir kavramdır. Hiç kuşkusuz hükümet istikrarı siyasi istikrar açısından gerekli bir unsur olmakla birlikte yeterli değildir. Nitekim ülkemizde 1950-1960 yılları arasında hükümet istikrarı olmasına karşın bu istikrar, siyasi istikrarın sağlanması için yeterli olmamıştır.<sup>54</sup>

## 2. Cumhurbaşkanının Konumu

Yukarıda değinildiği gibi parlamenter sisteme yönelik eleştirilerin odak noktasını hükümet istikrarsızlığı ve yürütmenin güçsüzlüğü oluşturmaktadır. Nitekim 1982 Anayasası da bu eleştirilerden hareketle yürütmeyi güçlendirilerek siyasi istikrarsızlığının önüne geçmeyi amaçlayan düzenlemeler yapmıştır. Ancak vesayetçi<sup>55</sup> bir anlayışla başbakan ve bakanlar kurulu yerine, parlamenter sistemin mantığını zorlayacak şekilde cumhurbaşkanının yetkilerini artıran/genişleten<sup>56</sup> 1982 Anayasası, böylece hem parlamenter sistemden bir hayli sapmış hem de yürütmenin iki kanadı arasında sorunların doğmasına zemin

<sup>53</sup> Lijphart (Otuz Altı), s. 130-131; Cengiz Gül - Kasım Karagöz, "Çağdaş Siyasal Rejimlerde Etkin Yürütme Olgusu", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XI, Sayı 1-2, Yıl 2007, s. 716; Gülgün Erdoğan Tosun - Tanju Tosun, Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri, 1. Baskı, İstanbul 1999, s. 3.

<sup>54</sup> Turhan, s. 178; Türkiye'de son on yıldır tek parti iktidarı nedeniyle bir hükümet sorunu yaşanmamışsa da ülkede siyasi istikrarın olduğundan söz etmek zordur. Gerek 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer döneminde iktidar partisi ile yaşanan sorunlar gerek Genel Kurmay Başkanlığının 27 Nisan 2007 tarihli (kamuoyunda e-muhtıra olarak adlandırılan) açıklaması gerek iktidar partisine karşı açılan kapatma davası ve gerekse muhalefet partilerinin hükümet ve cumhurbaşkanlığı makamıyla sorunlu ilişkileri toplumda siyasi bir kutuplaşmaya yol açmakta ve siyasi istikrarı zedelemektedir. Bu sorunların parlamenter sistemden kaynaklanmadığı ise açıktır.

<sup>55</sup> Faruk Bilir, "Yeni Anayasada Yasama Yürütme İlişkileri", Ankara Strateji Enstitüsü <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-faruk-bilir/yeni-anayasada-yasama-yurutme-iliskileri/> (23.12.2012); Sevinç, s. 121.

<sup>56</sup> Şeref Gözübüyük - Turgut Tan, İdare Hukuku Genel Esaslar, Cilt I, Ankara 2001, s. 167-168; Özbudun, s. 335.

hazırlamıştır.<sup>57</sup> Özellikle Anayasa'nın 119-122. maddeleriyle olağanüstü dönemlerde cumhurbaşkanına tanınan yetkiler, onu adeta sistemin temel unsuru haline getirmiştir.<sup>58</sup> Oysa parlamenter sistemlerde cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesi tercih edilen bir durum değildir. Bir yandan tarafsız ve sorumsuz olması istenilen diğer yandan önemli yetkiler verilen bir makamın, sistemin işleyişinde çeşitli sorunlara yol açması kaçınılmazdır.<sup>59</sup>

Önemle belirtmek gerekir ki parlamenter sistemde devlet başkanlığı makamına etkin bir rol verilmesi, fren ve denge unsuru olarak kabul edilmesi isabetli değildir. Aksi halde, bu makamın sembolik ve etkisiz kuvvet olma özelliği ortadan kalkacak; böylece parlamento ve bakanlar kurulu arasındaki dengeyi/denklemi bozacaktır. Oysa parlamenter sistemde, devlet başkanı denge ve uyumu sağlayan değil bozmayan bir konumda olmak zorundadır.<sup>60</sup> Özellikle cumhurbaşkanının parlamento çoğunluğu ile farklı siyasi eğilimlere sahip olması durumunda, yürütme içinde bir çatışma ve uyumsuzluğun ortaya çıkması güçlü bir ihtimal olacaktır. Hiç kuşkusuz bu çatışma ortamı ise yürütmenin güçlendirilmesinden çok zayıflatılmasına hizmet edecektir.<sup>61</sup>

## Sonuç

Siyasi istikrar, hükümet istikrarını da içine alan geniş ve üst bir kavramdır. Bu nedenle siyasi istikrarı sadece hükümet istikrarına bağlayan/indirgeyen bir yaklaşım, doğru bir başlangıç noktası olmayacaktır. Dolayısıyla parlamenter sisteme sadece bu yönden yapılan eleştirilerin yüzeysel ve kolaycı bir değerlendirmenin ürünü olduğunu söylemek zor değildir. Her ne kadar, Turhan'ın ifadesiyle hükümet istikrarsızlığı, parlamenter sistemin doğasında saklı olan zayıf bir yanı<sup>62</sup> ise de, bu istikrarının tek başına bir "değer" olup olmadığı sorgu-

<sup>57</sup> Turhan, s. 165; Kuzu, s. 119; Sevinç, s. 117.

<sup>58</sup> Tanör - Yüzbaşıoğlu, s. 418.

<sup>59</sup> Uluşahin, "iki başlılık" ve "iki kanatlılık" ayrımı yaparak saf parlamenter sistemlerde iki başlılığın söz konusu olamayacağını; dengeyi kanatların sağladığı iki kanatlı yapının normal, iki başlılığın ise normalden bir sapma olduğunu; 1982 Anayasası'nın ise iki başlı bir yürütme yapılanması kurduğunu özgün bir şekilde ortaya koymuştur. Bkz. Uluşahin (Tehdit ve Tehlikeler), s. 32.

<sup>60</sup> Uluşahin (Tehdit ve Tehlikeler), s. 32.

<sup>61</sup> Erdoğan - Yazıcı, s. 19.

<sup>62</sup> Turhan, s. 56.

lanmaya muhtaç olduğu gibi, hükümet istikrarsızlığı ile siyasi istikrar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu gösteren ampirik bir çalışma da mevcut değildir. Aksine, Türkiye’de, ister koalisyon ister tek parti iktidarı yoluyla hükümet istikrarının sağlandığı dönemlerde buna paralel bir siyasi istikrar ortamı oluşmadığı gözlenmektedir.

Öte yandan 1982 Anayasası’nın yürütmeyi güçlendirme tercihini cumhurbaşkanından yana kullanması ise saf parlamenter sistemden bir sapma olmuş ve bu tercih pek çok soruna zemin hazırlamıştır. Kimi yazarlarca isabetli şekilde “*rejim muhafızlığı*”, “*sistem bekçiliği*”<sup>63</sup> olarak nitelendirilen bir konuma sahip olan cumhurbaşkanının özellikle parlamento çoğunluğu ile farklı eğilimlere sahip olması veya daha da önemlisi “*rejime*” yönelik bir tehdit algılaması halinde rejimi koruma kaygısı (refleksi) ile hareket ederek önemli sorun ve krizlere yol açması kaçınılmazdır. İlginç olansa parlamenter sistemden sapılarak yapılan düzenlemelerin ortaya çıkardığı bu sorunların sorumlusu olarak yine parlamenter sistemin görülmesi ve bunun hükümet değişikliği için bir argüman olarak ileri sürülmesidir. Kanımızca Türkiye’de hükümet sisteminden kaynaklandığı düşünülen sorunlar parlamenter sistemin “*doğasından*” değil aksine doğasına aykırı düzenlemelerin tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır.

## KAYNAKLAR

- ARISTOTELES, Politika, (Çeviren: Mete Tunçay), 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.
- ARON, Raymond, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, (Çeviri: Korkmaz Alemdar), 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989.
- BİLİR, Faruk, “*Yeni Anayasada Yasama Yürütme İlişkileri*”, Ankara Strateji Enstitüsü, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-faruk-bilir/yeni-anayasada-yasama-yurutme-iliskileri/>, (23.12.2012)
- CAM(P)BELL, Peter, “*Avrupa’da Parlâmenter Hükümetin Bazı Yönleri*”, (Çeviri: Ergun Özbudun), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 1963, Cilt 20, Sayı 1-4, s. 79-90.
- DURAN, Lütfü, Türkiye Yönetiminde Karmaşa, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1988.

<sup>63</sup> Sevinç, s. 121.

- DUVERGER, Maurice, Siyasal Rejimler, (Çeviri: Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1986.
- ERDOĞAN, Mustafa, Anayasal Demokrasi, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.
- ERDOĞAN, Mustafa, Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset, 5. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2008.
- (<http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/4127eda8-39ef-4d70-a100-7ee577d12434/Turkiyenin%20Yeni%20Anayasasına%20Dogru.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2012)
- GÖZLER, Kemal, Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2001.
- GÖZLER, Kemal, Cumhurbaşkanı Hükümet Çatışması (Cumhurbaşkanı Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir mi?), Birinci Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000.
- KARAGÖZ, Kasım, “Çağdaş Siyasal Rejimlerde Etkin Yürütme Olgusu”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XI, Sayı 1-2, Yıl 2007, s. 711-752.
- HAYEK, Friedrich A., Hukuk Yasama ve Özgürlük, (Çeviri: Atilla Yayla), Cilt 1, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1996.
- HEKİMOLU, Mehmet Merdan, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye, 1. Baskı, Detay yayıncılık, Ankara 2009.
- BOZKURT, Rauf, 100 Soruda Türk Parlamento Hukuku, 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer, Yasama Meclislerini Fesih Hakkı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 465, Ankara 1982.
- KUZU, Burhan, Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1997.
- LIJPHART, Arend, Çağdaş Demokrasiler Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydışmacı Yönetim Örüntüleri, (Çeviri: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasal İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara 1984.
- LIJPHART, Arend, Demokrasi Motifleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları, (Çeviri: Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun), Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006.
- MONTESQUIEU, Kanunların Ruhu Üzerine I, (Çeviri: Fehmi Baldaş), 2. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998.
- ONAR, Erdal, “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?”, Başkanlık Sistemi, Birinci Baskı, TBB Yayınları, No: 77, Ankara 2005.
- ÖNDER, Salih, Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü, Birinci Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.
- ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2000.
- SABUNCU, Yavuz, Anayasaya Giriş, Yenilenmiş 14. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2009.
- SEVİNÇ, Murat, “Güncel Gelişmelerin Işığında, 1982 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanı”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Yıl 2002, Cilt 57, Sayı 2, s. 109-137.

- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, 7. Bası, Beta, İstanbul 2001.
- TOKU, Neşet, John Locke ve Siyaset Felsefesi, 1. Baskı, Liberte Yayınları: 78, Ankara 2003.
- TOSUN ERDOĞAN, Gülgün
- TOSUN, Tanju ,Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri, 1. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1999.
- YAVUZ, Bülent, Türk Anayasa Hukuku, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2009.
- TURHAN, Mehmet, Hükümet Sistemleri, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.
- ULUŞAHİN, Nur, Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi, Yetkin Yayınları, Ankara 1999.
- ULUŞAHİN, Nur, Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.
- ULUŞAHİN, Nur, "Türkiye'de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, No: 1, 2011.
- ([http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi\\_HIA/arsiv/2011/04nur\\_ulusahin.pdf](http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_HIA/arsiv/2011/04nur_ulusahin.pdf), Erişim Tarihi: 30.08.2012)
- YAZICI, Serap, Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin bir Değerlendirme, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.
- YAZICI, Serap, "Türkiye'nin Yeni Anayasasına Doğru", TESEV Anayasa Komisyonu Raporu, İstanbul 2011.
- YÜCEL, Bülent, "Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2008.